

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ. □ Името *Македония* не е известно на най-стария литературен паметник на Европа – Омировия епос. В него бъдещата *Македония* е наричана Ематия (Ном. II., 14, 226).

Ематия обхваща плодородната равнина между реките Халиакмон/Бистрица и Аксиос/Вардар. Според античните схолиasti (коментатори на древни текстове) митичният цар Ематион бил дал името на страната. Цар Ематион е известен и като владетел на тракийската по име и население област Пиерия. Поетите от елинистическата епоха (края на IV – края на I в. пр. Хр.) споменават с името Ематион, жители на малоазийската област Троада, населявана от траки. Името Ематион се споменава и в догръдката история на о. Самотраки. Тракийското селище Ойсиме, около устието на Аксиос/Вардар, било преименувано в Ематия/Ематида. Точният езиков произход на Ематия не е ясен, но сигурно е, че наименованието се среща често в етнокултурната общност на траките, поради което може да се предположи, че името най-вероятно е тракийско, като постепенно е било гърцизирано.

Географските представи за *Македония* в Древността се менят в зависимост от разширяването на политическите граници на държавата със същото име. През класическата античност *Македония* обхваща на юг равнината до Олимп и Халкидическия полуостров, на запад до планината Бермий/Докса, на север до планината Нидже, на изток до река Стримон/Струма. По това време *Македония* се дели на Долна, Горна и Източна.

Долна *Македония* се покрива със старата Ематия и включва още областта Пиерия от планината Олимп до реката Пеней, Анфакситида – земята между река Аксиос/Вардар и река Ейхедор/Галик и Алмопия – долината на север от Ематия. По-голяма част от населението на Долна *Македония* е с тракийски произход.

Горна *Македония* е включена в Македонската държава едва при Филип II (359-336 г. пр. Хр.). Именно тя е предимно планинска и обхваща областта Орестида на планината Грамос с център Хераклея Линкестийска/Битоля, областта Елимея на юг от Орестида по средното течение на р. Халиакмон/Бистрица, областта Деврион по течението на р. Еригон/Черна с пеонско население. Северната част на Вардарската долина с център Билазора/Велес била населена също с пеони. Пеоните са част от тракийския етнокултурен кръг. Тук са още областта Дасаретида, разположена от Лихнида/Охрид до Антипатрия/Берат по името на илирийския етнос дасарети и областта Еордея на запад от Ематия, на север до Пелагония, населена предимно с илири.

Източна *Македония* обхваща земите между р. Аксиос/Вардар и р. Стримон/Струма и крайморската низина между р. Струма и р. Места. Тя е изцяло населена с тракийски етноси и включва областите Мигдония на траките мигдони с център Терме/Тесалоника-Солун, Бизалтия на траките бизалти на изток от Мигдония до р. Струма, Крестония на траките крестони на север от Мигдония. Между р. Аксиос и р. Стримон живеят още тракийските етноси меди, едони, одоманти, синтии; ситоните пък дават името Ситония на средната част на Халкидическия полуостров.

Общественото устройство на Македонската държава през VII-II в. пр. Хр. се различава от полисното държавно устройство в Елада и не се различава от това в Тракия и Илирия. То е раннокласово двусъставно. Основни производители на материални блага са селяните общинници. Ръководната роля принадлежи на аристокрацията. Царят утвърждава властта си със своите хетайри (бойни другари от аристократичен произход).

Важна особеност в Македонското царство е съзнателно провежданата целенасочена силна елинизация на

културата в аристократичния елит от VII в. пр. Хр. наметне; в по-слаба степен това явление се открива и в съседното на изток Одриско царство. И в двете държави културното елинизирание на аристокрацията е целенасочено провеждана политика, която не им пречи да бъдат независими и обособени от Елада.

Географското положение на Македонското царство е такова, че то не може да остане в страни от най-големите събития на времето.

Старогръцките историци сочат като пръв владетел на областта Пердика I, възцарил се около 640 г. пр. Хр. Пердика и последвалите го царе насочват външнополитическите си усилия в посока юг. Те разширяват своите владения към бреговете на Термейския/Солунския залив.

Пердика II (454–414 г. пр. Хр.) има основни външнополитически сблъсъци с най-могъщото по това време в Югоизточна Европа Одриско царство на тракийския цар Ситалк (ок. 444–424 г. пр. Хр.) и с Атинската държава за Халкидическия полуостров и прилежащите му земи.

Архелай I (413–399 г. пр. Хр.) вероятно пръв обръща внимание на вътрешното укрепване на държавата като начева военна, парична и други реформи; започва усилено крепостно строителство и изграждане на пътна мрежа. Това именно улеснява и спомага за обединението на различните етноси, които обхваща Македонската държава.

Изключителният владетел Филип II (359–336 г. пр. Хр.), като съчетава най-добрите достижения на добре познатите му етноси и полисни държавни устройства в Европейския Югоизток, провежда успешно управленски, военни, финансови и други реформи, с които засилва централизацията в държавата и постепенно я превръща в първостепенна военна и политическа балканска сила. Той продължава усилията на предшествениците си, насочени в югоизточна посока. Особено важно е завладяването на Пангейските рудници, в следствие на което, след местните траки и елините колонисти, той става техен владетел. Така Филип II започва да получава по 1 000 таланта приход на година – огромна за времето си сума. След това той се заема със завоюването на стратегическия Халкидически полуостров и до 348 г. пр. Хр. полуостровът става македонска земя. Окончателната победа на Филип II над най-силното доскоро в Европейския Югоизток Одриско царство, което след Комис I (383/382–360/359 г. пр. Хр.) се разделя на три отделни царства, е извоювана през 40-те години на IV в. пр. Хр. след редица успешни военни операции. В 338 г. пр. Хр. след битката при Херонея, където македонската армия побеждава обединените военни сили на Елада, Филип II подчинява на влиянието на Македония цяла Гърция.

Александър III Велики (336–323 г. пр. Хр.) стъпвайки здраво на стореното и довършвайки започнатото от баща му обединение на етноси монархически (т.е. тракийски) държави и полисни (т.е. елински) държави от Балканския полуостров, решава да го приложи и спрямо етносната монархическа държава – империята Персия – като предприема своите походи на Изток.

Именно по този начин по това време се полага началото на един мощен обединителен синтез между културните ценности и достижения на елинския полисен свят и тези на “източния” тип монархия, синтез наследен от мащабните процеси със същия характер най-ярко проявени тук в Югоизточна Европа при одриския цар Комис I и македонския цар Филип II. В крайна сметка, Македонската държава със своите завоевания на Изток се явява разпространител не само и толкова на гръцка, а на нов синтезен тип градска култура в Близкия Изток, където македонската – заедно с местната – аристокрация формира управленския и културен елит в образувалите се, след разпадането на империята на Александър III Велики, нови държави. С това се полага началото на нов период от Античността, погрешно или не, но наречен не македонизъм, а елинизъм – очевидно заради разпространението на гръцкия език като световен в рамките на тогавашния античен свят – от Балканите и Египет на запад до р. Инд на изток. Период, който ще приключи към края на I в. пр. Хр. с успешното завладяване на същия този свят от оръжието и дипломатията на Римската държава.

Включването на огромни територии в една държава от Балканите и Египет до Иран включително, е временен изход от обществената криза на Античния свят. Много скоро след това Македония, както и Тракия и Елада – тук в Югоизточна Европа, се оказват в периферията на могъщите държавни и културни центрове в Мала , Западна Азия и Египет.

В Европа, обаче, на Италийския полуостров, израства нова средиземноморска и бъдеща световна сила – Римската държава. В три войни, наречени македонски, от края на III в.пр.Хр. до битката при Пидна в 168 г.пр.Хр. Македония загубва своята независимост и бива подчинена от Рим. В 148 г.пр.Хр. Македония е обявена за Римска провинция, която обхваща долината на р. Аксиос (Вардар), Халкидическия полуостров, долината на Средна и Долна Струма, Тесалия и отчасти Епир. Със създаването на новата римска провинция **Тракия** през 45 г. Македония е превърната в сенатска провинция с главен град Тесалоника (Солун).

Движенията на различни народи от север и особено тези през III в.сл.Хр. довеждат до известни етнически промени в някои области на Македония. Решаващи са, обаче, славянските и протобългарските нашествия от края на V и VI в., вследствие на които римската провинция Македония, така както и провинциите Тракия и Мизия, са заселени основно от етноси, принадлежащи към наричаната от лингвистите индоевропейска езикова група на българските славяни и от етноса на индоевропейците с иранска култура наричан българи.

Калин Порожанов

Литература:

Порожанов 2005: Порожанов К. Македония и македоните през Античността (културно-исторически бележки). – *Известия по история/Review of History*, бр.3 за 2005 г. Култура и революция: българската идея – исторически и съвременни аспекти. Сборник в чест на доц. Йордан Ванчев. <http://www.history.swu.bg/PDF/1-5pdf>, Електронно списание на специалност История в ЮЗУ-Благоевград, последна актуализация на 14.11.2005 г.

Порожанов 2012: Порожанов К. *Тракийската цивилизация в началата на два континента и по крайбрежията на три морета (в десет етюда)*. Издателство Рал-Колобър. София, 2012, 75-80 (= *Thracia Antiqua*, 11).

Проева 1997: Проева Н. *Студии за античките македонци*. = *Historia Antiqua Macedonica*, Книга 5. Скопје, 1997.

Hammond 1972: Hammond, N.G.L. *A History of Macedonien*. Oxford, 1972.

Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft. Stuttgart, 1905, Bd. 5, col. 2481.□